

"מגג העולם" ועד שפלות האינדוס

● ד"ר עמיהוד ישראל

עיתונות הנכסים ולהדגיש את צביונה המוסלמי-הלוחם. ואכן, בפברואר 1974 נערכה בפאקיסטאן ועידת-פיסגה פאן-מוסלמית, והקשרים התרבותיים והכלכליים עם מדינות ערב-המוסלמיות, שניטו בתחילתם ע"י עלי-בהוטו, הודקו שבעתים ע"י זיא אל-חק. ביטויים הממשי ביותר היה בסיוע הכספי שניתן לפאקיסטאן על מנת לפתח את "פצצה האטום-המוסלמית". מאחר שהודו הספיקה כבר לבקע את הגרעין ולהצטרף למועדון העולמי של מעצמות אטומיות. נחשול מחודש של גיאומוסלמית הציף את פאקיסטאן לאחר מהפכת חומייני באיראן ותפיסת בני-הערוכה בשגרירות האמריקאית הנכבשה בטהראן. למרבה האירוניה, נקלעה עתה פאקיסטאן מחדש למחנה המערבי. שכן הפלישה הסובייטית לאפגאניסטאן שכנתה - הפכה את ארה"ב למישעתה העיקרית של פאקיסטאן מול האיום הרוסיטי הישיר. יש לזכור, כי ארה"ב הפסיקה את סיועה הצבאי לפאקיסטאן מחמת התנגדותה למאמצים הפאקיסטאניים לפתח את פצצה-האטום. במקביל להצהרות התמיכה האמריקאית כיום בפאקיסטאן, חזרה מדינה זו וכינסה פיסגה פאן-מוסלמית, שהסתיימה זה עתה, על מנת לגבש חזית-מדינית רחבה מול בריה"מ. גם היחסים עם סין-העממית הודקו ביתר שאת נוכח צל הכיבוש הסובייטי של אפגאניסטאן. האפשרות שארה"ב תתייצב מעשית מאחורי פאקיסטאן והחדש את הסיוע הצבאי והכלכלי שלה למדינה זו, תחרום ללא ספק להתלהטות המתיחות בין הודו לפאקיסטאן. ספק רב, אם סיוע מעין זה יעזור לפאקיסטאן בעת צרה ומצוקה, אם וכאשר תנסה בריה"מ לפלוש לתחומיה. גם "הנקודה הישראלית" אינה נעדרת ממכלול השיקולים, שכן פאקיסטאן המוסלמית גילתה תמיד עוינות לישראל וסייעה צבאית, הן באימון טייסים והן בהכשרת צוותי תותחנים, לצבא ירדן למשל. פצצה אטומית מוסלמית בידי פאקיסטאן עלולה להפך גם את שיווי-המשקל בין ישראל לשכנותיה, שכן עיראק ולוב עושות מאמצים נמרצים לפתח פצצות גרעיניות משלהן, והן לבטח תתבענה מפאקיסטאן הזרמת מידע טכני כדי לקדם את תוכניותיהן. ולכן, למתרחש עתה בגבול פאקיסטאן ואפגאניסטאן הכבושה בידי בריה"מ - יש השלכות עקיפות רבות משמעות אף למעמדה הבטחוני והקיומי של ישראל בעתיד הקרוב.

המחלוקת על קאשמיר. בשנים שלאחר מלחמה זו הוחמר מצבה הכלכלי של פאקיסטאן, וגלי השביתות והמהומות שפקדוה אילצו את איוב-ח'אן להתפטר. יורשו, הרמטכ"ל לשעבר יחיא-ח'אן, עמד בהתחייבותו וערך את הבחירות הכלליות הראשונות בתולדותיה של המדינה בשנת 1970, תוך הקצאת רוב מושבים בפרלמנט לאנשי בנגאל, הלא היא אגפה המזרחי והמבודד של פאקיסטאן, אשר הופרד מאגפה המערבי ע"י תחומיה של הודו. בכל, הואצה, למעשה, מגמת התבדלותו של החבל הבנגלי המזרחי והמרוחק, ואכן, תביעות האוטונומיה שהועלו ע"י הבנגאלים נידחו, ובמרץ 1971 דיכא צבא פאקיסטאן במרחץ-דמים את תושבי החבל המזרחי וגרם למנוסתם של כ-10 מיליון פליטים בנגאלים להודו השכנה. מעמסה חדשה זו על הודו החמירה מחדש את יחסי שתי המדינות והולוכה לפרוץ המלחמה השלישית ביניהן, והפעם על בנגאל - הפאקיסטאנית עצמה. בשלהי שנת 1971 פלש צבא הודו וכבש את פאקיסטאן - המזרחית (חבל בנגאל), ובתוך כך סייעה הודו לכינונה של מדינה שלישית בתת-היבשת, הלא היא בנגלה-דש. במקביל לכיבוש פאקיסטאן המזרחית התנהלו גם קרבות בגבול של פאקיסטאן - המערבית והודו, שלא הביאו לתמורות טריטוריאליות מהותיות. מכל מקום, המלחמה בכללה הסתיימה בתבוסה מוחצת לפאקיסטאן, שכן בעלות-בריתה המערביות לא נקפו אצבע לעזרתה, בעוד שצבא הודו חומש וצויד ע"י בריה"מ. בנגאל-המזרחית אבדה לפאקיסטאן ובמקומה הוקמה, כאמור, בנגלה-דש העצמאית בחסות הודו; 90,000 מחיילי פאקיסטאן נכנעו בחבל - המזרחי ונקלחו בשבי הודי, ואילו הפסקת-האש הוכרזה באורח חידודי ע"י הודו המנצחת.

המשבר החמור שהשתרר בעקבות התבוסה הוליד לפיטורי יחיא-ח'אן ולעלייתו לשלטון של מנהיג "מפלגת-העם" האופוזיציונית, זולפיקאר עלי-בהוטו. זה האחרון הסיק את המסקנות הריאליסטיות ותתר לשיפור הדרגתי של היחסים הרעועים עם הודו, ואף ניסה כוחו בליכוד השורות בתוככי פאקיסטאן-המערבית המקוצצת, נוכח החתירות הפנימיות והשאירה בבלגנות של תושבי הספר - הפאלוציים והפתאנים - הגובלים באפגאניסטאן השכנה. כן נקט עלי-בהוטו בסידרת הלאמות ורפורמות על מנת לייצב את הכלכלה הרעועה. אולם סופו היה גרוע מקודמיו - הדחה, מעצר ממושך, ולבסוף - הוצאה להורג, חרף ההדים השליליים בדעת-הקהל המערבית. מצוקותיה הצבאיות, הכלכליות והמדיניות הבלתי-נפתרות של פאקיסטאן העלו לשלטון את הרוזן הצבאי הנוכחי, זיא אל-חק, והעמיקו בדיעבד את קנאותם המוסלמית של מיליוני אוכלוסייה.

כפי שהוסבר לעיל, נכזבו יומרותיה וציפיותיה של פאקיסטאן מבעלות-בריתה המערביות, שלא חשו לעזרתה בעתות המשבר. ועל כן, בצר לה, חיפשה פאקיסטאן המוסלמית עזר-כנגדה בדמותה של סין-העממית, שהיתה שרוייה מכבר בסכסוך גבולות מתמשך עם הודו ובריבות עיקשת על ההגמוניה בכל היבשת האסיאתית. בשנת 1972 פרשה פאקיסטאן הן מחבר-העמים - הבריטי והן מ"ברית דרום-מזרח אסיה". פאקיסטאן ניסתה גם להסתייע במדינות הנפט המוסלמיות

הגיאוגרפיים. חלוקה זו, בשנת 1947, הולידה קציר דמים: למעלה מחצי מיליון הרוגים, כ-12-13 מיליון פליטים שנעקרו ונסו מהודו לפאקיסטאן וההיפך, ופתיחתו של פצע ממאיר ושותת-דם לסירוגין - הלאו היא בעיית חבל קאשמיר, בצפון תת-היבשת - ההודית. חבל זה מהווה את סלע המחלוקת בין הודו לפאקיסטאן עד היום ועד בכלל. פאקיסטאן, המשתרעת על כ-804,000 קמ"ר ומנתה כ-73 מיליון נפש (אומדן ל-1979), מורכבת מערב רב של יסודות אתניים, שסימן ההיכר שלהם היא שפת-הדיבור והדת המוסלמית. מרבית האוכלוסין דוברי לשונות הנידודיות (כשכללי התחביר והדקדוק קרובים לשפות אירופה של ימינו), כגון תושבי חבל קאשמיר - המערבי, או אוכלוסי פאנג'אב (המהווים כשליש מאוכלוסי המדינה), ותושבי ראג'אסטאן (בדרום-מזרח פאנג'אב), וכן הסגידים (המתגוררים במישוריו התחתיים של נהר אינדוס, עורק החיים של המדינה).

הואיל ופאקיסטאן נולדה מתוך קנאות מוסלמית, הרי ההיסטוריה הקצרה שלה אפופה בשפיות-דמים מתמדת, והמדינה חיה בצילה של שכנתה ואויבתה הגדולה - הודו. המחלוקת ניטשה, כאמור, על חבל קאשמיר שממנו שופעים מקורותיהם של שני הנהרות האדירים המרוויים את היבשת כולה - האינדוס והגאנג'ס. בשנת 1949, בקאשמיר המחולקת, הפך בדיעבד גבול של קבע בין השתיים, למרות צבינו הארעי.

למן שנת 1956 ואילך הפכה פאקיסטאן להלכה ל"רפובליקה מוסלמית דמוקרטית" על פי חוקתה, שנותרה למעשה כפיסת נייר. בחירות לא נערכו, והמישטרים התחלפו תכופות והאנדרלמוסיה הפנימית והשחיתות הפכו ללחם חוקה של המדינה. גלי-העוועים התכופים הולוכו לקראת הבלתי-נמנע, היינו נטילת מוסרות השלטון לידי כתות צבאיות. כך, למשל, מונה באוקטובר 1958 הרמטכ"ל דאן גנרל איוב-ח'אן למושל של המדינה. 11 שנות שלטונו אופיינו כרוזנות צבאית שנוהלה ביד-חזקה ובסיסמת "דמוקרטיה - בסיסית", היינו שילוב של נבחרים וממונים מטעם המימסד, כאשר ידם של האחרונים היתה על העליונה בכל ההכרעות העקרוניות. איוב ח'אן לא שכח את כורמחצבתו המוסלמי, שכן הוא האיש שבנה את עיר-הבירה החדשה, אסלאמאבאד, בצפון-המדינה, ואליה הועתקו מוקדי-השלטון מקאראצ'י, עיר הנמל הימית בשפך האינדוס לאוקינוס ההודי. בתקופת שלטונו בוצעו גם כמה מיפעלים חיוביים, כגון - חלוקת קרקעות לאיכרים, יישוב פליטים וקידום התיעוש. בשלהי תקופת שלטונו פרצה מלחמת הודו-פאקיסטאן השנייה שנסכה על שטח-המריבה של חבל קאשמיר. יחסי הכוחות הכמתיים היו לרעת פאקיסטאן, אולם משום שהמדינה היתה קשורה לבריתות פרו-מערביות, כגון "ברית-המרכז" ו"ברית דרום-מזרח אסיה" (אנטו ו'וסי' 19), גילה צבא פאקיסטאן יתרון איכותי מסוים, הן בשקו והן בשיטות לחימתו, על פני הצבא ההודי. מבחינה טריטוריאלית לא חוללה מלחמה זו שינויים מהותיים בקאשמיר, והתיקו העקרוני שהושג - מוסד בוועידת-פיזס שהתקיימה בין ראשי הודו ופאקיסטאן, בינואר 1956, בעיר טאשקנט שבבריה"מ, בתיווכו של ראש הממשלה הסובייטי, אלכסי קוסגיין, ועידת פיזס זו, שנודעה להלן כ"רורו טאשקנט" ביחסים הבינלאומיים, לא פתרה למעשה את

הפלישה הסובייטית לאפגאניסטאן הביאה כבר להצבת חיילים סובייטים לאורך גבולה הצפוני-מערבי של פאקיסטאן השכנה, והעניקה לברית-המועצות - לראשונה בתולדותיה - עמדת - יתרון טופוגרפי ונתוני חלישה וגיחה לעבר עמק נהר האינדוס, מהווה את עמוד השדרה הגיאוגרפי והמוקד הכלכלי של פאקיסטאן. מדינה זו נולדה בדם ואש, בטבח וקטל, ברעב ובמגיפות מסיבה אחת ויחידה: רצונם הנחוש של מיליוני המוסלמים בתת-היבשת ההודית לכוון לעצמם מדינה מוסלמית-יאוקרטית, בניפרד מהרפובליקה ההודית, היחסים בין ההינדים לבין המוסלמים בתת-היבשת הגדולה היו תמיד מלאי מתח ועוינות והקיטוב ביניהם החרף והעמיק בשלהי מלחמת העולם השנייה. כל נסינות התיווך המאוחרים של בריטניה לקחים את אחרות הודו ערב מתח עצמאות עלו בתוהו. ולכן, על עברי פי תהום של מהומות בין-דתיות ובין-עדתיות חלוקה תת-היבשת לשתי מדינות עצמאיות: הרפובליקה ההודית במרכז, ופאקיסטאן על שני אגפיה - המערבי והמזרחי (כיום בנגלה-דש) - בשוליים